

AMERIŠKI FENOMEN

V. F. CALVERTON (NEW YORK)

Sinclair Lewis je najbolj ameriški izmed vseh ameriških pisateljev. Vkljub njegovemu navideznemu napadanju ameriških tipov v delih „Main Street“, „Babbitt“, „Elmer Gantry“ in tudi v „Dodsworthu“ je Američan do kosti in ima mnogo več simpatije do značajev, ki jih smeši, kakor katerikoli satirik preteklih dob. Lewis ne mrzi, a kaj šele prezira ljudi, ki jih prikazuje v svoji satiri. To je eden poglobitvinih vzrokov, da je tako posrečen v risanju teh tipov. Pod vso njegovo satiro, smešenjem in napadanjem se neprestano vleče podzavesten tok pisateljeve simpatije do značajev, ki jih slika, simpatije, ki je kdaj bolj, kdaj manj očitna, toda, kar moramo priznati, nikoli ni vsiljiva. Prav tako ni nasproten njihovim idealom, plitkemu pojmovanju življenja, praznoti notranjega gledanja, kakor so domnevali in trdili večjideli vsi njegovi kritiki. Nasprotno, njegova zamisel tako zvanega dobrega življenja ali z drugimi besedami utopije se vse predobro ujema z ideali njegovih junakov, z njihovo nedražljivo plehkostjo okusa in nemožatim stremljenjem po nasladi in udobnosti. Potemtakem je lahko umevno, zakaj je Babbitt najbolj posrečeno ustvarjeni značaj Sinclairovih del, kajti Lewis je v pravem pomenu besede sam pravi pravcati Babbitt v idejah in idealih.

Toda to ni bil glavni vzrok, da je bil Lewis izbran letos za prejemnika Nobelove nagrade. To se je zgodilo predvsem zato, ker je postala Amerika po svetovni vojni vodilna gospodarska država na svetu in je bilo zategadelj primerno, da pride čimprej vrsta na Američana. Saj smo se tega že več let malone vsi zavedali. V drugem pogledu pa je bil izbran za nagrajenca zato, ker prikazuje v svojih romanih Ameriko in Američane natanko tako, kakor si jih predstavljajo Evropci. Nemara se bodo zdele te moje besede malo preveč enostavne, toda oglejmo si jih pobliže in natančneje. Za uvod naj omenim, da Lewis ni velik pisec v pomenu evropske tradicije. V njegovi umetnosti ni onih tako zvanih brezčasnih kvalitet, ki so jih evropski kritiki dandanes za stoletja povišali; njegovo mojstrstvo ne leži v onem brezprostornem področju duše, kjer se domnevno medí in dozoreva velika umetnost ter zajema v svojo duhovno posodo vesoljno življenje; prav tako nima njegovo delo podobe tako zvane *grande tragédie*, ki v nji tekmuje ničevost z usodo kakor sodobna Nemesis — torej onih elementov, ki so živeli ko neločljive sestavine v delih prejšnjih nositeljev Nobelove nagrade, kakor so bili n. pr. Strindberg, Lagerlöfova, Hamsun, Reymont, Undsetova, Thomas Mann, Ana-

tole France. Nasprotno, Lewisovi romani se približujejo tako po slogu kakor po vsebini oni obliki realizma, kjer postaja vse prozaično. To vidimo najočitneje tam, kjer poskuša Lewis dvigniti svojo snov na višje polje, nekako prekvasiti bodisi njo ali pa vsaj njeno okolje s poetičnim elementom. Ta poskus mu malone vselej izpodleti — nalik nerodnemu poletu z lesenimi krili. Gradivo je pretopo, značaji so preveč prazni. Lewisovega Carola Kennicotta so često primerjali s Flaubertovo Madame Bovary in mnogi ameriški kritiki so nazivali njegovo delo „Main Street“ ameriško „Madame Bovary“, toda podrobnejša preizkušnja njunih značajev posebej ali pa romanov vobče bo mahoma odkrila, da je to prispodabljanje krivo. Flaubertova Madame Bovary je portret, Lewisov Carol Kennicott fotografija. V tem tiči razlika med *realizacijo* in *realizmom* v romanu. Georg Gissing opisuje v delu „The New Grub Street“ nekakšnega junaka, če se prav spominjam, nekakšnega intelektualnega trgovca na drobno, ki se odloči napisati najbolj realističen roman, kar jih je kedaj človek zamislil. Ko je bilo delo gotovo, je bilo tako realistično, da je bilo nečitljivo. Življenje je sicer bilo v njem, pristno življenje v vseh podrobnostih in zaupnih detajlih, izražajoče se na las točno glede dejstva, ljudi, pripetljajev in stvari — toda nič več. Realizem je potemtakem bil v njem, ampak ne realizacija — toda vprav realizacija mnenja in pomena je potrebna, da se realnost spremeni v umetnost. S tem ne nameravam trditi, da značaji v delu „Main Street“ sploh niso realizirani. Realizirani so — toda zgolj v zunanjem smislu, čemur je vzrok pisateljevo navduševanje za vnanje, namestu za notranje stvari. Carol Kennicott živi prav tako kakor Madame Bovary, toda nihče ne bo zanikal, da živi Francozinja mnogo globlje in intimneje kakor pa Američanka. Američanka je realna, v resnici zelo realna, toda nič več. Francozinja je pa *realizirana*. Kako to? Zgolj zato, ker se je Flaubert zanimal bolj za celoto, da se tako izrazim, kakor pa za detajle in podrobnosti ter se je dosledno temu potezal bolj za bistvo kakor pa za površje. On je napravil iz Madame Bovary njen portret, zbirajoč samo one aspekte njenega značaja, ki so tvorili njeno osebnost, in opuščajoč one, ki je niso tvorili. Lewis je pa nasprotno izgotovil iz Carola Kennicotta njegovo fotografijo, kajti zanimalo ga je bolj površje kakor pa bistvo, pa je bolj poudarjal kopičenje detajlov kakor pa celoto. Dosledno temu manjka njegovim značajem v intenzivnosti toliko, kolikor imajo preveč v ekstenzivnosti. Flaubert si je pomagal z *metodo pribiranja*, da je dosegel svoj namen, a Lewis je rabil za dosego tega *metodo pribiranja*. Na kratko lahko rečemo, da je Flaubertovo opisovanje kvalitativno, medtem ko je Lewis kvantitativen. Okolje obeh pisateljev je

jasno narisano z vidika teh razlik. Flaubert se je bolj zavzemal za neotipljive vrednote kakor za otipljive, a Lewis se po lastni izjavi ne briga za drugo ko za najbolj otipljive in materialne vrednote. Flaubert je po svoje filozof, Lewis intelektualen oportunist. Flaubert je, z drugimi besedami, zasidran bolj v evropski tradiciji, medtem ko je Lewis utelešenje ameriške.¹

Če bi bil hotel odbor za podeljevanje Nobelove nagrade izbrati za kandidata ameriškega pisatelja, ki je sorodnejši evropski tradiciji, bi bil moral nedvomno izvoliti Teodorja Dreiserja. Ne trdim sicer, da bi se mogel Dreiser v resnici kosati s katerimkoli velikim evropskim romanopiscem, četudi sta njegovi deli „American Tragedy“ in „Financier“ brez ugovora močni stvaritvi, toda njegovo naziranje in filozofija sta v marsikakem oziru bolj evropska kakor ameriška. Res je, da so Dreiserjevi romani z vso svojo robotostjo po podobnosti in sili mnogo bližji Zolaju kakor pa Sinclairovi romanom Gustava Flauberta. Toda vprav to je eden glavnih vzrokov, čeprav zveni paradokсно, da je bil nagrajen Lewis, ne pa Dreiser: Lewis predstavlja Ameriko za Evropce — pa jo v resnici nad vse dobro predstavlja za Američane.

Pred dvajsetim stoletjem je Evropa odklanjala, da bi resno upoštevala ameriška književnost. Šele po špansko-ameriški vojni se je povzdignila Amerika na stališče svetovne sile med sodobnimi narodi. V devetnajstem stoletju je bila Amerika še sila druge vrste. Šele njena zmaga nad Španijo in iz te izvirajoča pridobitev tujih kolonij je ustanovila njeno novo častno mesto v sočasnem svetu. Pred tem dogodkom ni Amerika nikoli izpodbijala britanske hegemonije na področju mednarodne kontrole. Vsi naši prejšnji spori z Anglijo so bili zgolj borbe male sile proti veliki. Potemtakem ni v devetnajstem veku Amerika nikoli nehala gledati na Anglijo kot na vodilno silo v svetovnih zadevah. Naši intelektualci imajo še posebej dovolj vzroka, visoko ceniti angleški vpliv na nas. Anglija je bila vodilna dežela tedanjega časa. Enakost jezika je tesno spajala intelektualno življenje obeh dežel. Angleška književnost je imela svojevrstno prednostno stališče ne samo zaradi svoje odličnosti, temveč tudi zavoljo svoje stare tradicije kot literatura vodilne dežele na zapadni polobli.

¹ Razpravljanje o izvoru teh razlik v tradiciji po vsem videzu ne spada v ta esej. Vzroki temu so pregloboki za kratko analizo. Zadošča naj, če rečemo, da mora umetnost v vsaki deželi, v kateri ni vpliv buržoazije naletel na odpor sočasne aristokratske tradicije, četudi le polagoma, sprejeti bolj površno in praktično obliko, kakor se je zgodilo tudi v Ameriki. Srednji razred je vedno poudarjal praktični pomen svojega prizadevanja, bodisi v umetnosti ali v poslovnem življenju.

Potemtakem ni presenetljivo, da je bila za vsakega ameriškega pisatelja največja čast, če so ga priznali na Angleškem. Prav tako kakor je Downing Street stremel za diktiranjem stanja ameriških financ, so stremeli londonski magazini in časniki za diktiranjem dnevnih kritičnih okusov in prepričanj. Ameriški avtor, ki je bil na Angleškem priznan, je postal mednarodna osebnost. Pridobil ni samo na prestižu, ampak tudi gmotno. Res, da je bil ta vpliv deloma zgolj psihološki. Vkljub temu ne moremo zanikati njegove pomembnosti.

To stanje literarne podložnosti ni ostalo neopaženo v Evropi. Precejšen del prevladujočega stališča do ameriške književnosti moramo pripisovati vprav temu. Čim se je pa Amerika povzdignila v velesilo, se je to razmerje spremenilo in staro stališče se je polagoma modificiralo. Pred tem časom, da ponovimo, ni imela ameriška književnost svojega lastnega stališča, ker ni imela Amerika kot dežela dovolj krepkega stališča med narodi zapadnega sveta. Dežela se je sicer razvijala, toda se ni še razvila. Čim je pa postala sila prve vrste, se je to razmerje predrugačilo. Postopoma so ameriški avtorji sprevideli, da lahko stoji ameriška literatura sama zase (rekel bi, na lastnih nogah), pa so pričeli računati tako na literaren kakor na gmoten uspeh, četudi bi bili navezani zgolj na Ameriko. Baš v tej dobi sta nastopila Whitman in Mark Twain samostojno pot in sta bila priznana od umetnikov in kritikov, kakor sta zaslužila. Vkljub temu pa ne bi bila ta sprememba nikoli dosegla tako čudovito živahnega uspeha, če se ne bi bila svetovna vojna končala s tem, da je namestu Anglije postala Amerika vodilna svetovna sila. Naposled se je angleški vpliv definitivno izgubil.

Tudi kultura se ne more staviti po robu takim spremembam, in ko je bila polovica zapadnega sveta zadolžena Ameriki, je bil literarni tribut prav tako na mestu kakor finančni. S svetovno vojno in njenimi posledicami je naposled napravila Amerika v evropskem življenju zajedo, ki se je slednje leto poglobljala. Še več, Evropa se danes polagoma amerikanizira. Spričo takega razvoja je bilo treba sprejeti ameriško literaturo, z ameriškim kapitalom, ameriško delovno zmožnostjo in ameriškim napredkom. Sprejetje Lewisa Sinclaira je bilo le del tega celotnega procesa² — procesa, katerega zavestno poznanje bi odbor za podeljevanje Nobelove nagrade nemara upravičeno odklonil, toda kateri presojevalci, katere skupine, kateri posamezniki, pa najsi so tudi filozofi, bi se mogli izogniti podzavestnemu pritisku svojega okoliša?

² Na kakšen drug, ko na kapriciozen način bi si mogli razlagati izvolitev Lewisa namestu Gorkega, Gidea, Galsworthyja ali Barbussea?

Toda tudi nekaj diaboličnega je bilo v izberi Lewisa. Lewis ni bil izbran samo zato, ker je bil Američan — kar bi pomenilo priznanje ameriške literature, ki ga, kakor smo že naglasili, ne bi bila hotela eno generacijo prej izraziti nobena evropska dežela — ampak tudi zato, ker predstavlja Ameriko in ameriško življenje ábotno nalik ameriškemu kinematografu. Kateri evropski narod, ki je prišel v stik z ameriškimi turisti, se ni obrnil do romanov Lewisa Sinclaira po razvedrilo: Babbitt in Carol Kennicott nudita tako sladko olajšanje, da si človek boljšega ne more želeti. Kar nič mu ni treba dajati jima žiga podobnosti. Njun avtor je to tako uspelo sam napravil. To je Amerika — domovina Babbittov — kjer je znamenje dolarja, kakor dobro naglašuje Lewis, potisnilo križ z zemljevida. Vsa sirovost ameriškega življenja je tu, bombast, pléhko čvekanje, nespametno stremljenje po kulturi, topoglavo oboževanje dolarja. Vse to je bilo vzrok mišljenju v Evropi, da Lewis mrzí Ameriko, da je satir s hudomušnim srcem. Niso pa spoznali in nemara tudi nikoli ne bodo, da to nikakor ni pristna Lewisova narava.

Lewis je potemtakem pristen ameriški fenomen. Del Amerike je in prav blizu Američanov, ki jih smeši. Njegovi romani niso boljši in niso slabši od Američanov, ki jih portretira. Dovršeni so kakor fotografije. Toda fotografije česa? Kakšnih ljudi? Katerega problema? Katerih idej?

Njegove osebe so ljudje srednjega sloja, srednjesrednjega sloja, če hočete, malomeščani s srednjega zapada. Problemi, s katerimi se ukvarjajo, so problemi, značilni za ta razred, ki je nekako zajet od dvojnega pretečega pritiska, po eni strani od velike trgovine, a po drugi od njene sotrudnice, množinske proizvodnje. Ta gospodarski primež ga krepko stiska, pa se zvija sem in tja, da bi se izmotal iz njega. Posledica množinske proizvodnje posebej je, da je stari individualizem, v katerega je srednji sloj veroval, ga idealiziral in gojil preko mere in kritike, postal danes kaj malo več ko romantičen spomin. Sklenjena skladišča, urejena fabrikacija, celotna shema moderne produkcije so skrčili sodelovanje posameznika v gospodarskem procesu na minimum. Vprav ta nova realnost je uničila udobnost „male buržoazije“ in ji pokvarila vero. Vprav ta nova realnost je napravila „malo buržoazijo“ nemirno in uporno. Potemtakem se lotevajo Caroli Kennicotti, da bi se izognili vsaj deloma tej težavi, trenutnega eksperimentiranja ter iščejo v kulturi izhoda za ono, česar ne morejo več najti v življenju, preizkušajoč celó spolnost kot morebitno rešitev svojih dilem. Babbitt se drzne celó na nova polja in se loti celó novih teorij, toda na vse zadnje se vrnejo tako Kennicotti kakor Babbitti v zaklonišče ter sprevidijo nalik otrokom v Maeterlinckovi „Sinji ptici“, da jim je tuje bolj mrzko kot domače, in pridejo

do prepričanja, da mora biti sreča, če jo je sploh moči najti, doma, mnogo prej med stvarmi, ki so jim bile znane, kakor pa kjerkoli drugje med tujimi. Popolna satira se ne bi smela ukloniti do take kapitulacije, toda na umu moramo imeti, kar smo že omenili, da ima Lewis do teh junakov mnogo več simpatije kakor pa zgražanja. Celó v „Arrowsmithu“, kjer ni take kapitulacije, vidimo junaka, ki se nalik preroku devetnajstega veka umakne v pustinjo, da bi se izognil onim aspektom civilizacije, ki pretijo pokvariti njegovo znanstveno delo in vizijo — krenjo torej, ki je prav tako jalova kakor ravnanje Carola Kennicotta ali Georgea F. Babbitta. Umik „Dodswortha“ je enako negativen. Kratkotrajno, večina Lewisovih junakov se ukvarja in rešuje ene in iste probleme, samo z različnimi variacijami. „Naš g. Wren“ je na primer zgolj poenostavljena izdaja „Main Streeta“. Istra Nash ima nešteto potez Carola Kennicotta in v njeni često citirani krilatnici: „Čeprav je nekdo prost, veste dobro, da ne more biti nikoli prost zavesti, da bi mogel biti drugačen ko prost“, sta si enaka.

Lewis je nedvomno te osebe spravil v življenje. Kot njih kritik je iz razlogov, ki smo jih že navedli, komajda uspel. Toda kot njih fotograf je dosegel velik uspeh. Vprašanje, ki nam nazadnje preostaja, je, ali je ta uspeh pomemben ali ne? Ameriška literatura je nedvomno k temu vprašanju nekoliko prispevala, ko je spravila na površje neke značaje, ki jih je Lewis ustvaril. Hkratu pa moramo priznati, kar smo že prej omenili, da ti značaji niso trajne stvaritve, zaupne ko dih, neločljive ko bolest. To niso zgledne stvaritve značajev velikega umetnika. Živijo na zunaj, a ne posebno globoko na znotraj. Toda čemu, to je dovolj umestno vprašanje. Nemara zato, ker je to najboljšo, kar more storiti Lewis? Deloma. Toda vendarle ima Lewis kot umetnik marsikako vrlino, vrlino, po kateri bi se dalo sklepati, da je sposoben tudi za kako pomembnejše delo — za portrete namestu za fotografije. Po mojem mnenju je to vprašanje v glavnem odvisno od gradiva. Značaji, ki jih je narisal Lewis, so notranje plitki, omejeni, neizpodbudljivi, nedostaja jim vprav one stvarilne sile, ki je potrebna, da požene umetnika do najboljšega dela. Njegovi junaki so izraz umirajočega sloja, „petite bourgeoisie-je“, sloja, ki je izgubil klenost značaja in moč morale. Razred, ki je bil nekoč izvor inspiracije, je danes suh pri korenini, nalik usehli rastlini, prišel je ob energijo, ki jo je nekoč hranil v sebi. Udje tega sloja so civilizirani v slabem pomenu besede, kakor ga je opisal Lewis. Zdaj pa iščejo kulture pri drugih slojih in skupinah, ker že davno nimajo več lastne kulture.

(Iz angleščine prevedel Griša Koritnik.)